

Tematyka bezpieczeństwa w programie wyborczym Komitetu Wyborczego Wyborców Śląscy Samorządowcy w wyborach samorządowych w 2024 roku

Security Issues in the Electoral Program of Electoral Committee of Silesian
Local Government Officials in the 2024 Local Elections

ANDRZEJ SZCZEPAŃSKI

Dr, Collegium Witelona Uczelnia Państwowa, e-mail: andszcz@wp.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-0632-1713>

Streszczenie: Zasadniczym celem artykułu jest podjęcie próby przedstawienia założeń programowych Komitetu Wyborczego Śląscy Samorządowcy w wyborach samorządowych w 2024 r. w aspekcie tematyki bezpieczeństwa. Dokonano eksplanacji najważniejszych zagadnień teoretycznych, w tym m.in. kategorii bezpieczeństwa, jego typologii, pojęcia mniejszości narodowej i tożsamości śląskiej. Wykorzystano następujące metody badawcze: komparatystyczną i statystyczną, przy zastosowaniu krytyki piśmiennictwa i analizy źródeł jako przykładowych technik badawczych.

Słowa kluczowe: Śląscy Samorządowcy, mniejszość niemiecka, bezpieczeństwo, wybory samorządowe, województwo opolskie

Abstract: The primary aim of this article was to attempt to present the programme assumptions of the Electoral Committee of Silesian Local Government Officials in the 2024 local elections, with a focus on security-related issues. The most important theoretical issues were explained, including categories of security, its typology, the concept of a national minority, and Silesian identity. The following research methods were used: comparative and statistical, along with the use of literature criticism and source analysis as exemplary research techniques.

Keywords: Silesian Local Government Officials, German minority, security, local elections, Opole Voivodeship

Zgodnie z danymi Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (dalej: NSP) w 2021 r. województwo opolskie zamieszkiwały 954 133 osoby, wśród których 114 073 respondentów zadeklarowało narodowość odmienną od polskiej. Najliczniejszą grupę spośród nich tworzyli ankietowani deklarujący pochodzenie śląskie – 60 049 osób i niemieckie – 59 911 osób

(*Tablice z ostatecznymi danymi* 2021). Pierwsi spośród wymienionych wchodzi w skład mniejszości narodowej¹ niemieckiej, będącej jedną z dziewięciu uznanych prawnie mniejszości narodowych w Polsce (Ustawa 2005/17/141). Jest ona najliczniejszą spośród nich i charakteryzuje ją posiadanie najbardziej rozbudowanej struktury organizacyjnej (Nitschke 2012: 195). Z kolei druga grupa – „śląska” – nie legitymuje się statusem mniejszości narodowej lub etnicznej, a spoiwem ją konstytuującym jest „śląska tożsamość”. Zdaniem Haliny Rusek niesie ona za sobą różne konotacje, ponieważ może występować równolegle zarówno z polską, jak i niemiecką orientacją narodowościową, a także być deklarowaną przez osoby z indyferentną narodowością. Śląską społeczność reprezentuje stosunkowo liczne grono organizacji, które już od lat 90. XX w. „wśród najważniejszych zadań umieszczają przede wszystkim podniesienie rangi regionu i dowartościowanie miejscowej ludności” (Rusek 2015: 125–126).

Nadrzędnym celem niniejszego artykułu jest przedstawienie programu wyborczego Komitetu Wyborczego Wyborców Śląscy Samorządowcy (dalej: KWW Śląscy Samorządowcy) w aspekcie szeroko rozumianego zagadnienia bezpieczeństwa. Wskazana organizacja została założona na potrzeby wyborów samorządowych w 2024 r. przez przedstawicieli Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim (dalej: TSKN) i Śląskiego Stowarzyszenia Samorządowego (dalej: ŚSS). Wśród narzędzi i metod badawczych zastosowanych w pracy wykorzystano m.in.: komparatystyczną, analizy źródeł (w tym internetowych), statystyczną i krytyki piśmiennictwa.

1. Bezpieczeństwo – założenia eksplanacyjne

Termin „bezpieczeństwo” definiowany jest w potocznym rozumieniu jako brak zagrożeń (Zięba 2012: 7), natomiast w dyskursie naukowym podkreśla się jego złożoność, wieloznaczność i interdyscyplinarność. Charakteryzowane pojęcie jest przedmiotem badań wielu dyscyplin naukowych, m.in.:

¹ Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto za Krzysztofem Koźbiałem, że mniejszość narodowa oznacza „grupę ludności, mniejszą liczebnie od największej grupy narodowościowej w danym państwie – zwaną niekiedy narodem dominującym – odróżniającą się od niej językiem, kulturą, tradycją, historią, niekiedy religią” (Koźbial 2013: 41).

nauk o bezpieczeństwie, nauk o polityce, nauk prawnych, socjologii, psychologii i historii. Każda z nich w odmiennym kontekście analizuje zagadnienie bezpieczeństwa, jego zakres, rodzaje i obszar badawczy, skupiając uwagę na różnych aspektach zjawiska. Tym samym w literaturze przedmiotu można odnaleźć bogatą ofertę eksplanacyjną charakteryzowanej kategorii i jej typologii (Szczepański 2023: 27–28).

Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto za Ryszardem Ziębą, że pochodzenia słowa bezpieczeństwo należy doszukiwać się w łacińskim terminie *sine cura* (*securitas*), który tłumaczony jest jako „bez pieczy” (Zięba 2014: 13). Oznacza ono stan pewności, spokoju i zabezpieczenia oraz brak zagrożeń i ochronę przed niebezpieczeństwem. Ponadto zawiera w sobie również zaspokojenie takich potrzeb, jak: pewności rozwoju, przetrwania, istnienia, całości, niezależności, tożsamości i posiadania (Zięba 2004: 27). To jednocześnie potrzeba podmiotowa, zarówno jednostek, jak i wielkich grup społecznych, m.in. narodów, państw i społeczeństw, a także instytucji je reprezentujących. Potrzeba bezpieczeństwa ma charakter egzystencjalny i niezbywalny (naczelny), a jej brak determinuje wystąpienie niepokoju i poczucia zagrożenia (Zięba 2014: 13). Bezpieczeństwo może być analizowane w trzech wymiarach: podmiotowym, przedmiotowym i funkcjonalnym. W pierwszym definiowane jest jako pewność istnienia i przetrwania podmiotu, w drugim jako niepodważalność jego szans rozwojowych, a w trzecim „zmienność w czasie subiektywnych i obiektywnych aspektów bezpieczeństwa, tj. pewności funkcjonowania i rozwoju danego podmiotu” (Zięba 2012: 8–9).

Włodzimierz Fehler zauważa, że bezpieczeństwo stanowi kategorię niepodzielną, jednak dla celów analitycznych, badawczych i praktycznych konstruowane są jego różne typologie. Wśród najważniejszych autor wyróżnił następujące: przedmiotowe, podmiotowe, przestrzenne, czasu i źródła zagrożeń (Fehler 2012: 9). Jak podaje Mariusz Ciszek, Józef Kukułka dokonał podziału, opierając się na wymiarach: podmiotowym, przedmiotowym i procesualnym (Ciszek 2011: 167), natomiast Zdzisław Jagiełło zaproponował podział bazujący na kryterium: podmiotowym, przedmiotowym, przestrzennym i sposobu organizowania (Jagiełło 2015: 14). W niniejszej pracy przyjęto typologię zaproponowaną przez Jerzego Stańczyka, który dokonał kategoryzacji na podstawie następujących zmiennych: podmiot bezpieczeństwa, jego przedmiot, przestrzeń i cel. Bezpieczeństwo w ujęciu podmiotowym może dotyczyć zarówno pojedynczych jednostek, jak i większych zbiorowości;

w zakresie przedmiotowym obejmuje ono m.in. bezpieczeństwo polityczne², kulturowe³, społeczne⁴, ekologiczne⁵ i ekonomiczne⁶; w kontekście przestrzennym związane jest z umiejscowieniem bezpieczeństwa na określonym obszarze i może oznaczać np. bezpieczeństwo miejscowe, lokalne i regionalne; zaś odnośnie do celu bezpieczeństwa przyjmuje ono walor negatywny lub pozytywny (Stańczyk 1996: 20–28).

² Bezpieczeństwo polityczne oznacza zagwarantowanie niezależności politycznej państwa (jego suwerenności) i warunków do niezakłóconego rozwoju i funkcjonowania podmiotów systemu politycznego. Podmiotami bezpieczeństwa politycznego będą wszyscy uczestnicy (zbiorowi lub indywidualni) procesów politycznych, w tym m.in. państwo, organy władzy, instytucje polityczne i posiadający prawa polityczne obywatele, niezależnie od ich pochodzenia etnicznego (Zalewski 2017: 346–347).

³ Bezpieczeństwo kulturowe to „zdolność państwa do ochrony tożsamości i dóbr kultury oraz dziedzictwa narodowego szczególnie w warunkach otwarcia na świat, umożliwiających rozwój kultury poprzez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością” (Kośmider 2014: 28). Jako element bezpieczeństwa kulturowego wyszczególnia się ponadto kategorię bezpieczeństwa tożsamościowego, stosowaną w „kontekście wizji narodu – jego powiązania z tradycyjnymi wierzeniami przodków, wizją historii, położenia w środowisku międzynarodowym czy moralności narodu” (Zajdel 2023: 9). Tym samym w odniesieniu do mniejszości narodowych i etnicznych bezpieczeństwo kulturowe (w tym tożsamościowe) będzie oznaczać sytuację, w której wskazane grupy posiadają możliwość umacniania własnej odrębności i tożsamości etnicznej, rozwijania i utrwalania swojej kultury i jednoczesnego czerpania z dorobku kulturowego innych społeczności narodowościowych (Szyszlak 2015: 30).

⁴ Bezpieczeństwo społeczne, określane także jako bezpieczeństwo ludzkie, ma na celu stwarzanie jednostkom warunków do godnej egzystencji i zapobiegania zagrożeniom ekonomicznym, a także zagwarantowanie im wolności i praw obywatelskich. Związane jest z zaspokajaniem potrzeb egzystencjalno-socjalnych, psychiczno-emocjonalnych, edukacyjno-kulturalnych i interakcyjnych. Podstawowym podmiotem bezpieczeństwa społecznego jest człowiek i grupy społeczne, które umożliwiają mu wszechstronny rozwój (Loranty 2017: 374–378).

⁵ Bezpieczeństwo ekologiczne dotyczy zachowania równowagi w środowisku naturalnym, przejawiającej się w utrzymaniu przyrody (ożywionej i nieożywionej) w stanie niezakłóconym (Szmulik 2012: 8). Oznacza tym samym „zespół uwarunkowań chroniących człowieka i środowisko przed zagrożeniami ekologicznymi oraz takie kształtowanie stosunków naturalnych i społecznych w biosferze Ziemi, które tworzy właściwe warunki życia dla całej ludzkości, nie podważając zarazem podstaw życia na naszej planecie, głównie poprzez wdrażanie i realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju” (Kaczmarek, Łepkowski, Zdrodowski 2008: 16).

⁶ Bezpieczeństwo ekonomiczne to kategoria wielowątkowa i złożona, w której najważniejszym elementem jest czynnik materialny, determinujący standardy i jakość życia społeczeństw, zarówno w aspekcie indywidualnym, jak i lokalnym oraz międzynarodowym (Szczepański 2023: 37).

2. Komitet Wyborczy Wyborców Śląscy Samorządowcy jako polityczna reprezentacja mniejszości niemieckiej Śląska Opolskiego

Najliczniejsze skupiska mniejszości niemieckiej odnotowuje się na terenie Górnego Śląska, zwłaszcza Śląska Opolskiego (Plewko 2000: 89), gdzie tworzy ona zwarte skupiska mieszkańców. Występują one na wschód od Odry, w okolicach Strzelec Opolskich, Kędzierzyna-Koźla, Ozimka i Olesna – w następujących powiatach: strzeleckim, opolskim, krapkowickim, oleskim, prudnickim kędzierzyńsko-kozielskim, kluczborskim i opolskim – miejskim (Mniejszości Narodowe i Etniczne b.d.). Zgodnie z danymi szacunkowymi liczba przedstawicieli grupy na przełomie XX i XXI w. wskazywana była między 300 a 500 tys. osób (Popieliński 2020: 97). Powyższe obliczenia istotnie odbiegają jednak od danych pozyskanych w trakcie NSP w 2002 r., 2011 r. i 2021 r. Zgodnie z wynikami pierwszego z wymienionych Polskę zamieszkiwało 147 094 obywateli polskich deklarujących narodowość niemiecką, z czego 104 339 osób w województwie opolskim, natomiast w trakcie drugiego spisu liczba przedstawicieli mniejszości wyniosła 144 328, w tym 78 157 osób w województwie opolskim (Mniejszości Narodowe i Etniczne b.d.). Podczas NSP z 2021 r. odnotowano 144 177 niemieckich deklaracji narodowościowych, w tym 59 911 osób na terenie województwa opolskiego (*Tablice z ostatecznymi danymi 2021*), ale do momentu powstania niniejszego artykułu (październik 2024 r.) Główny Urząd Statystyczny nie podał informacji, ilu spośród wskazanych respondentów posiadało obywatelstwo polskie, który to warunek jest niezbędny do otrzymania statusu mniejszości narodowej.

Mniejszość niemiecka posiada najszerzą reprezentację instytucjonalną spośród wszystkich mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Zdecydowana większość jej podmiotów jest zrzeszona w Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych (dalej: ZNSSK) z siedzibą w Opolu, który pełni funkcję tzw. organizacji dachowej, tzn. pełniące opiekę i przewodnictwo nad pozostałymi instytucjami niemieckimi (Szczepański 2021: 60). Wśród najważniejszych celów ZNSSK wyróżnia się: pośredniczenie w rozwiązywaniu spraw pomiędzy członkami Związku; reprezentowanie ich interesów w stosunkach z władzami polskimi i niemieckimi; podtrzymywanie tożsamości językowej i narodowej Niemców w Polsce; pielęgnowanie oraz rozwój oświaty i kultury niemieckiej. Statut ZNSSK przewiduje trzy rodzaje członkostwa w organizacji: zwyczajne, stowarzyszone i wspierające. Pierwszą grupę mogą stanowić towarzystwa

społeczno-kulturalne mniejszości w Polsce⁷, drugą – niemieckie organizacje branżowe, które posiadają siedzibę w Polsce i współrealizują na określonym terenie cele wymienionych powyżej towarzystw, natomiast trzecią – „inne organizacje niemieckie w Polsce, których działalność ma charakter lokalny i ogólnokrajowy”⁸ lub „pokrewne do Związku organizacje zagraniczne mające chęć wspierać działalność ZNSSK w Polsce” (Statut Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce b.d.).

Największą spośród organizacji mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce jest TSKN, do którego na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI w. należało ok. 30 tys. osób (Czok 2023). Organizacja została zarejestrowana 16 lutego 1990 r. przez Sąd Wojewódzki w Opolu pod nazwą Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej na Śląsku Opolskim z siedzibą w Gogolinie⁹. Struktura wewnętrzna TSKN obejmuje następujące podmioty: członków, Niemieckie Koła Przyjaźni – Deutsche Freundschaftskreise (DFK), zarządy: Gminne, Powiatowe i Wojewódzkie. Członkiem zwyczajnym może zostać każda osoba fizyczna o niemieckiej narodowości, która zamieszkuje na terenie działalności Towarzystwa. Członkostwo honorowe może być przyznane zarówno osobie fizycznej – o niemieckiej narodowości lub pochodzeniu, jak i jednostce o innej narodowości i pochodzeniu, powołanej przez Walne Zgromadzenie Koła i zatwierdzonej przez Zarząd Towarzystwa. Z kolei status członka wspierającego może uzyskać każda osoba fizyczna lub prawna, która deklaruje poparcie dla Towarzystwa (Opiola, Czabanowska 2023: 73).

Do najważniejszych celów działalności Towarzystwa należą m.in.: krzewienie, popularyzacja i rozwój niemieckiej oświaty, kultury, sztuki oraz języka; występowanie do władz i instytucji publicznych w imieniu ludności niemieckiej zamieszkałej na terenie działalności TSKN; reprezentowanie zbiorowych i indywidualnych interesów członków organizacji; wspieranie partnerskiej współpracy ludności niemieckiej z polską; działanie na rzecz ekologii, edukacji obywatelskiej, turystyki i rekreacji, rozwoju obszarów wiejskich, opieki nad zabytkami, ochrony i promocji zdrowia; udzielanie pomocy osobom powracającym na stałe z Niemiec i innych krajów; organizowanie

⁷ Jednym z 25 podmiotów jest TSKN.

⁸ Są to organizacje i fundacje powołane do życia ze struktur mniejszości niemieckiej, których aktywność nie ogranicza się wyłącznie do przedsięwzięć związanych z mniejszością, ale odnosi się także do wspomagania społeczności całego regionu. Jedną z takich instytucji jest ŚSS (Rosenbaum i in. 2018: 62–64).

⁹ Aktualna siedziba Towarzystwa mieści się w Opolu.

wsparcia dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej oraz uczestniczenie w życiu polityczno-społecznym m.in. poprzez udział w referendach i wyborach samorządowych oraz parlamentarnych (Statut Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim b.d.). Mając powyższe na uwadze, można skonstatować, że – zgodnie ze stanowiskiem Lecha M. Nijakowskiego i Sławomira Łodzińskiego – TSKN osiągnęło status „partii etnicznej rozumianej jako organizacja społeczna (a więc także stowarzyszenie), które jest oficjalnym przedstawicielem grupy etnicznej lub narodowej i dąży do udziału we władzy na wszystkich jej szczeblach – lokalnym, regionalnym i centralnym” (Nijakowski, Łodziński 2003: 163). Mniejszość niemiecka już od 1990 r. partycypuje w procesie selekcji kandydatów¹⁰ i jako komitet wyborczy wyborców deleguje swoich przedstawicieli do rywalizacji wyborczej na szczeblu gmin, powiatów, województwa opolskiego i na arenie parlamentarnej. Największe poparcie wyborcze komitet uzyskał na początku lat 90. XX w. i od tego momentu zainteresowanie jego ofertą sukcesywnie maleje, co dostrzegalne jest zwłaszcza w kontekście elekcji parlamentarnych¹¹ (Lis 2016; Szczepański 2022a, 2022b).

Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe, które do 2001 r. nosiło nazwę Klubu Samorządowego, zostało powołane do życia w 1991 r. w Leśnicy, a zarejestrowane trzy lata później. W skład organizacji wchodzi aktualni i byli samorządowcy z województwa opolskiego i śląskiego. Stowarzyszenie prowadzi działalność pożytku publicznego na rzecz ogółu ludności na terenie Rzeczypospolitej Polskiej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska. Do najważniejszych celów ŚSS należy m.in.: podejmowanie działań na rzecz tolerancji i współpracy wszystkich ludzi, niezależnie od narodowości, światopoglądu i miejsca zamieszkania; reprezentowanie interesów swoich członków wobec instytucji publicznych i prywatnych; reprezentowanie

¹⁰ Po raz pierwszy przedstawiciel mniejszości Henryk Król wziął udział w wyborach uzupełniających do Senatu, przeprowadzonych w dniach 4 i 18 lutego 1990 r. W pierwszej turze zagłosowało na niego 84 601 osób, zaś w drugiej otrzymał 124 498 głosów. Uzyskane poparcie okazało się niewystarczającym do zdobycia mandatu.

¹¹ Od momentu pierwszych, w pełni wolnych wyborów w 1991 r. stale malała liczba głosów oddanych na kandydatów mniejszości niemieckiej, co warunkowało zmniejszanie się reprezentacji politycznej grupy w parlamencie. W trakcie kadencji 1991–1993 mniejszość posiadała siedmiu posłów i jednego senatora, w latach 1993–1997 – czterech posłów i senatora, w okresie 1997–2007 – dwóch posłów, a w latach 2007–2023 – już tylko jednego posła. W wyborach z 2023 r. żaden z kandydatów KWW Mniejszość Niemiecka nie zdobył miejsca w parlamencie.

interesów Stowarzyszenia w stosunkach zagranicznych, w szczególności ze stroną niemiecką; pobudzanie aktywności społeczno-politycznej i warunków do podnoszenia poziomu kultury, sztuki i oświaty mieszkańców Śląska, zwłaszcza osób pochodzenia niemieckiego; stwarzanie warunków do rozwoju gospodarczego gmin; stymulowanie procesu kreacji elit intelektualnych, politycznych i gospodarczych ludności rodzimej; popularyzowanie wiedzy o Unii Europejskiej – jej prawie, działaniach organów i polityce, głównie w kontekście problematyki rolnej i terenów wiejskich; pielęgnowanie i popularyzowanie wielokulturowości Śląska oraz „reprezentowanie interesów Stowarzyszenia wobec władz Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku, Fundacji Rozwoju Śląska oraz innych organizacji mniejszościowych”. Członkowie ŚSS dzielą się na zwyczajnych i wspierających. Pierwszą grupę tworzą przede wszystkim aktualni i byli prezydenci, burmistrzowie, wójtowie i przewodniczący rad miast i gmin, deklarujący czynną realizację celów i zadań Stowarzyszenia. Członkami wspierającymi mogą natomiast zostać osoby fizyczne i prawne popierające cele statutowe organizacji, niezależnie od miejsca swojego zamieszkania/siedziby (Statut Śląskiego Stowarzyszenia Samorządowego b.d.). Stowarzyszenie liczy 54 członków, wśród których znajdują się następujący politycy mniejszości niemieckiej: Ryszard Galla, doradca Marszałka Sejmu ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych, były poseł; Zuzanna Donath-Kasiura, Wicemarszałek Województwa Opolskiego; Rafał Bartek, przewodniczący Sejmiku Województwa Opolskiego i przewodniczący TSKN; Józef Swaczyna, były starosta powiatu strzeleckiego; Łukasz Jastrzebski, burmistrz Leśnicy i przewodniczący ŚSS; Waldemar Czaja, były wójt gminy Zębówice; Hubert Ibrom, burmistrz Ujazdu (ŚSS).

Podczas konferencji prasowej TSKN zorganizowanej dnia 13 grudnia 2023 r. R. Bartek zadeklarował powstanie nowego projektu politycznego – Śląscy Samorządowcy, utworzonego z myślą o uczestnictwie w wyborach samorządowych w 2024 r. Zgodnie z założeniami miał on być „otwarty dla wszystkich regionalistów – zarówno na osoby czujące się Niemcami, jak i Ślązakami czy Polakami”, a jako jego nadrzędną wartość wskazano „zachowanie obszaru wolności i podmiotowości oraz samorządności lokalnej społeczności śląskiej w polityce regionalnej ze szczególnym uwzględnieniem wielokulturowości regionu” (Śląscy Samorządowcy 13.12.2023). Oparty „na bazie działającego od 30 lat Śląskiego Stowarzyszenia Samorządowego” KWW Śląscy Samorządowcy został zarejestrowany dnia 5 lutego 2024 r., a wśród jego głównych celów programowych wskazano m.in.:

działania na rzecz zachowania i promocji śląskiego dziedzictwa językowego i kulturowego regionu; budowanie społeczeństwa obywatelskiego; ugruntowywanie postaw obywatelskich; współpracę wszystkich szczebli samorządu terytorialnego; promocję i poszanowanie praw mniejszości narodowych oraz pielęgnację i promocję wielokulturowości regionu (Śląscy Samorządowcy 6.02.2024).

3. Wybrane założenia programu wyborczego Komitetu Wyborczego Wyborców Śląscy Samorządowcy

Na mocy rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów (Rozporządzenie 2024/109) data wyborów samorządowych została wyznaczona na dzień 7 kwietnia 2024 r. Do wyborów został zgłoszony m.in. KWW Śląscy Samorządowcy, którego kandydaci¹², oprócz przedstawicieli TSKN i ŚSS, rekrutowali się również spoza wskazanych organizacji, z grona osób, „dla których kwestie zachowania wielokulturowości i wielojęzyczności stanowią dobra ponadczasowe, które powinny być zachowane”. W trakcie zorganizowanej dnia 5 marca 2024 r. konwencji wyborczej przedstawiono program wyborczy Komitetu (Ogiolda 2024b), w którego preambule podkreślono „spójność terytorialną województwa, otwartą tożsamość jego mieszkańców” i „silne przywiązanie do tradycji przy jednoczesnej otwartości na nowoczesność”. Wskazano przy tym najważniejsze cele organizacji, tj.: „dbałość o systematyczny rozwój dzięki wykorzystaniu wielokulturowości regionu i innowacyjności, poszanowanie niezbywalnych praw ludzkich oraz wielowiekowych tradycji śląskich, zapewnienie silnej pozycji gospodarczej, bezpieczeństwa i dobrobytu rodzin, budowanie dobrych relacji międzynarodowych oraz silnej pozycji województwa opolskiego w Unii Europejskiej” (Program wyborczy 2024).

Program bazował na pięciu głównych problemach: „Obywatelskie i wielokulturowe Opolskie”, „Zdrowi i aktywni mieszkańcy”, „Gospodarne i bezpieczne Opolskie”, „Kultura i edukacja regionu” oraz „Turystyczne

¹² Do rywalizacji wyborczej przystąpiło 14 kandydatów na urzędy wójtów i burmistrzów, 300 kandydatów do rad gmin i miast (w 30 gminach), 148 kandydatów do rad (6) powiatów i 38 kandydatów do Sejniku Województwa Opolskiego.

Opolskie". Poniżej przedstawiono wybrane założenia, zawarte we wskazanych obszarach tematycznych.

W ramach zagadnienia **„Obywatelskie i wielokulturowe Opolskie”** zapowiedziano m.in.: przeprowadzenie działań na rzecz zachowania i promocji śląskiego dziedzictwa językowego i kulturowego regionu; budowę społeczeństwa obywatelskiego zgodnie z konstytucyjnym ładem prawnym i podstawowymi prawami, obowiązkami i swobodami obywatelskimi; wzmocnienie postaw obywatelskich opartych na porządku demokratycznym, równości wobec prawa i chrześcijańskich wartościach; współpracę wszystkich szczebli samorządu terytorialnego w celu zrównoważonego rozwoju regionu i dobrobytu jego mieszkańców; promocję i poszanowanie praw zamieszkałych na terenie województwa opolskiego mniejszości narodowych i etnicznych, w tym w szczególności mniejszości niemieckiej; pielęgnację i lansowanie wielokulturowości Opolszczyzny poprzez stwarzanie odpowiednich warunków do rozwoju edukacji, nauki i kultury regionu; zwiększanie nakładów finansowych na rzecz wspierania organizacji pozarządowych.

Obszar **„Zdrowi i aktywni mieszkańcy”** obejmował następujące deklaracje: podjęcie działań na rzecz wzmocnienia podstawowej opieki zdrowotnej; wsparcie tworzenia sieci klubów seniora; kontynuowanie wsparcia programów senioralnych w postaci np. Uniwersytetów Trzeciego Wieku; subsydiowanie działań w zakresie „pomocy sąsiedzkiej” adresowanej do osób niesamodzielnych; opracowywanie i wdrażanie specjalnych programów zdrowotnych w regionie; kontynuowanie dofinansowywania wojewódzkich i powiatowych jednostek szpitalnych; stworzenie modelu klubów aktywności młodzieży i zajęć pozalekcyjnych.

W części **„Gospodarne i bezpieczne Opolskie”** zaproponowano następujące rozwiązania: niwelowanie skutków niekorzystnych zjawisk pogodowych i zapobieganie im poprzez odbudowę i wsparcie systemu melioracji; dofinansowanie inwestycji związanych z gromadzeniem i zagospodarowaniem wód opadowych; kontynuowanie inwestycji przeciwpowodziowych; pomoc w uzbrajaniu mniejszych ośrodków inwestycyjnych i budowy dróg dojazdowych do nich; opracowanie i wdrożenie systemu rewitalizacji zaniedbanych nieruchomości; wzmocnienie szkolnictwa zawodowego i technicznego; rozwój infrastruktury komunikacyjnej; podjęcie działań mających na celu zwiększenie finansowania inwestycji w odnawialne źródła energii, niską emisję i termomodernizację; wykorzystanie Odry jako szlaku transportowego.

Zagadnienie **„Kultura i edukacja regionu”** zawierało następujące propozycje: rozwój potencjału osobowego mieszkańców Opolszczyzny; poprawa

jakości kształcenia w nauczaniu języków obcych; mobilność edukacyjna i równy dostęp do edukacji; wspieranie rozwoju dwujęzyczności polsko-niemieckiej i edukacji w języku śląskim na wszystkich etapach kształcenia; wprowadzenie stałego funduszu wsparcia na rzecz kultury i edukacji mniejszościowej; utworzenie Centrum Edukacyjnego promującego wielojęzyczność regionu; wsparcie Centrum Dokumentacyjno-Wystawienniczego Niemców w Polsce¹³; promowanie historii i wielokulturowego dziedzictwa Opolszczyzny w stałych i czasowych wystawach prezentowanych w placówkach muzealnych; zadbanie o wprowadzenie napisów w języku niemieckim i śląskim w prezentowanych ekspozycjach; wspieranie kół miłośników historii regionu, w tym powołanie Międzynarodowego Przeglądu Amatorskich Orkiestr Dętych i utrzymanie stanowiska Pełnomocnika Zarządu Województwa Opolskiego ds. Wielokulturowości¹⁴.

W ramach problemu „**Turystyczne Opolskie**” zadeklarowano m.in.: rozwój turystyki kulturowej uwzględniającej walory kulturowe regionu; zwiększenie środków finansowych na promocję dziedzictwa kulturowego i podkreślenie znaczenia turystyki regionalnej jako elementu budowania tożsamości lokalnej (Program wyborczy 2024).

Wnioski

Zdaniem przedstawicieli KWW Śląscy Samorządowcy uzyskany rezultat wyborczy okazał się dużym sukcesem, który „optymistycznie rokuje na przyszłość”. Podkreślano przy tym wagę i znaczenie „nowej marki politycznej w miejsce ustępującego Komitetu Wyborczego Wyborców Mniejszość Niemiecka”, marki, „której elementem byli i są kandydaci mniejszości niemieckiej” (Świerc 2024). Uzyskano 178 mandatów w radach 29 gmin,

¹³ Instytucja ta została utworzona w Opolu w 2022 r. i zajmuje się m.in. zachowaniem historycznej i kulturowej tożsamości Niemców w Polsce, a także promowaniem różnorodności kulturowej Polski.

¹⁴ Stanowisko wprowadzono do struktury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego w 2019 r. Do kompetencji pełnomocnika należy m.in.: utrzymywanie stałych kontaktów ze wszystkimi mniejszościami oraz przedstawicielami innych kultur zamieszkujących województwo opolskie; wzmacnianie postaw sprzyjających wzajemnemu szacunkowi między przedstawicielami różnych narodowości i ich kultur; podejmowanie działań na rzecz respektowania praw mniejszości i innych kultur oraz działań antidyskryminacyjnych.

36 mandatów w radach 6 powiatów i 5 mandatów w Sejmiku Województwa Opolskiego¹⁵ (Obwieszczenie 2024/1109). Ponadto 9 kandydatów zwyciężyło w rywalizacji na stanowiska wójtów gmin, a 3 – burmistrzów miast (Obwieszczenie 2024/1108). Dodatkowo trzem nowo wybranym wójtom i dwóm burmistrzom, reprezentującym własne komitety wyborcze, KWW Śląscy Samorządowcy udzielił poparcia w trakcie kampanii wyborczej (Świerc 2024).

Zgodnie z postanowieniami umowy koalicyjnej zawartej w Sejmiku przez radnych Koalicji Obywatelskiej, Śląskich Samorządowców i Polskiego Stronnictwa Ludowego przewodniczącym Izby został R. Bartek (*Pierwsza sesja sejmiku województwa 7.05.2024*). Funkcję Wicemarszałka objęła Z. Donath-Kasiura, zostając jednocześnie członkinią Zarządu Województwa (*Zarząd Województwa Opolskiego wybrany 9.05.2024*). Z kolei stanowisko Pełnomocnika Zarządu Województwa Opolskiego ds. Wielokulturowości uzyskał wiceprzewodniczący Zarządu TSKN Norbert Rasch (Ogiolda 2024a).

Analiza programu wyborczego KWW Śląscy Samorządowcy umożliwia spostrzeżenie, że zawarte w nim założenia wpisują się w istotę szeroko rozumianego bezpieczeństwa, które zdaniem R. Zięby związane jest m.in. ze stanem pewności, braku zagrożeń, spokoju i ochrony przed niebezpieczeństwem. Postulowane przez Komitet rozwiązania dotyczą przy tym zaspokojenia potrzeb: tożsamości, rozwoju, posiadania, przetrwania i pewności. Ponadto, odwołując się do stanowiska J. Stańczyka, można zauważyć, iż zawarty w ofercie wyborczej Komitetu „element bezpieczeństwa” zawiera się w czterech zaproponowanych przez autora wymiarach: podmiotowym, przedmiotowym, przestrzennym i celu. Pierwszy z wymienionych dotyczy wszystkich mieszkańców województwa opolskiego, tak w aspekcie indywidualnym, jak i zbiorowym. I chociaż został podkreślony otwarty charakter apelu wyborczego, tzn. bez jego „etnicznego ukierunkowania”, to wybrane elementy programowe wydają się być skierowane przede wszystkim do elektoratu „narodowościowego” (niemieckiego)¹⁶. Wymiar

¹⁵ Listę kandydatów do Sejmiku poparło 53 338 osób. We wcześniejszych wyborach KWW Mniejszość Niemiecka uzyskał następującą liczbę głosów: 1998 r. – 67 921; 2002 r. – 54 385; 2006 r. – 49 131; 2010 r. – 53 670; 2014 r. – 41 889; 2018 r. – 52 431.

¹⁶ Są to następujące propozycje: utrzymanie stanowiska Pełnomocnika Zarządu Województwa Opolskiego ds. Wielokulturowości, wspieranie rozwoju dwujęzyczności polsko-niemieckiej, edukacji w języku regionalnym (tj. śląskim) i wspieranie rozwoju Centrum Dokumentacyjno-Wystawienniczego Niemców w Polsce.

przedmiotowy dotyczy z kolei zagadnienia bezpieczeństwa w następujących aspektach: politycznym¹⁷, kulturowym (w tym tożsamościowym)¹⁸, społecznym¹⁹, ekologicznym²⁰ i ekonomicznym²¹. Kryterium przestrzenne odnosi się natomiast do bezpieczeństwa na poziomie regionalnym (województwo opolskie) i lokalnym (położone na jego obszarze poszczególne miejscowości, gminy i powiaty). Ostatni z wyróżnionych obszarów – celu, to bezpieczeństwo o walorze pozytywnym, który umożliwia m.in. rozwój, trwanie i zaspokajanie potrzeb mieszkańców²².

Mając powyższe na uwadze, można skonstatować, że wspomniana w tytule niniejszego artykułu „tematyka bezpieczeństwa” zajęła kluczowe miejsce w programie wyborczym KWW Śląscy Samorządowcy. Wydaje się przy tym, analizując rezultat głosowania, iż było to rozwiązanie uzasadnione, które znalazło potwierdzenie w relatywnie wysokim poparciu wyborczym uzyskanym przez Komitet i tym samym możliwości delegowania swoich przedstawicieli do władz samorządu terytorialnego województwa opolskiego na wszystkich jego szczeblach.

¹⁷ Przykładem mogą być np. postulaty budowy społeczeństwa obywatelskiego na podstawie konstytucyjnego ładu prawnego, podstawowych praw, obowiązków i swobód obywatelskich oraz apel o wzmacnianie postaw obywatelskich znajdujących umiejscowienie w demokratycznym porządku i równości wobec prawa.

¹⁸ Mówią o tym następujące założenia programu wyborczego: uwzględnienie wielokulturowego dziedzictwa regionu i jego historii w ofercie wystawienniczej placówek muzealnych podległych Marszałkowi Województwa Opolskiego, zapewnienie stałego funduszu wsparcia działań na rzecz kultury i powołanie Międzynarodowego Przeglądu Amatorskich Orkiestr Dętych.

¹⁹ To np. propozycje zintensyfikowania działań na rzecz wsparcia seniorów, poprawy funkcjonowania służby zdrowia, wspierania mieszkańców w rozwijaniu potencjału osobowego, zdobywania umiejętności i kompetencji społecznych.

²⁰ Podkreślono m.in.: potrzebę zwiększenia finansowania inwestycji w odnawialne źródła energii, niską emisję i termomodernizację, a także zagospodarowanie wód opadowych.

²¹ Zaproponowano np.: dokapitalizowanie funduszy pożyczkowych dla opolskich przedsiębiorstw, wzmacnianie instytucji otoczenia biznesu na rzecz budowy konkurencyjnej gospodarki i tworzenie sprzyjających warunków do inwestowania.

²² Odzwierciedlają to następujące postulaty: wzmocnienie szkolnictwa zawodowego i technicznego w celu stwarzania warunków do pozyskiwania nowych inwestycji i rozwoju gospodarczego regionu, inspirowanie do tworzenia nowych rozwiązań komunikacyjnych, wspieranie lokalnych kół miłośników historii oraz stworzenie modelu klubów aktywności młodzieży.

Bibliografia

- Ciszek, M. (2011), *Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa*, „Prospion” 2: 165–174.
- Czok, M. (2023), *Działalność Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim. Funkcje kulturotwórcze w odniesieniu do własnej grupy oraz życia kulturalnego w regionie*, <https://fzentrum.pl/wp-content/uploads/2023/01/Artykul-Monika-Czok.pdf> (26.09.2024).
- Fehler, W. (2012), *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, (Warszawa: Arte).
- Jagiello, Z. (2015), *Bezpieczeństwo narodowe: związki przyczynowo-skutkowe. Ujęcie lek-sykalne*, (Wrocław: Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych).
- Kaczmarek, J., W. Łepkowski, B. Zdrodowski (red.). (2008), *Słownik terminów z za-kresu bezpieczeństwa narodowego*, (Warszawa: Akademia Obrony Narodowej).
- Kośmider, T. (2014), *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa państwa polskiego – wyzwania i zagrożenia*, „Rozprawy Społeczne” 8(1): 28–35.
- Koźbiał, K. (2013), *Mniejszości narodowe w Niemczech. Stan obecny i perspektywy na przyszłość*, [w:] E. Godlewska, M. Lesińska-Staszczuk (red.), *Mniejszości narodo-we w państwach Unii Europejskiej. Stan prawny i faktyczny*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej): 41–60.
- Lis, M. (2016), *Mniejszość niemiecka na Śląsku Opolskim 1989–2014. Z bagażem przeszło-ści w realiach współczesności*, (Opole: Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu, Stowarzyszenie Instytut Śląski).
- Loranty, K. (2017), *Bezpieczeństwo społeczne*, [w:] J. Pawłowski (red.), *Podstawy bez-pieczeństwa narodowego (państwa). Podręcznik akademicki*, (Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej): 373–390.
- Mniejszości Narodowe i Etniczne (b.d.), *Niemcy*, <https://www.gov.pl/web/mniej-szosci-narodowe-i-etniczne/Niemcy> (25.09.2024).
- Nijakowski, L.M., S. Łodziński (red.). (2003), *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Informator 2003*, (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe).
- Nitschke, B. (2012), *Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Pol-sce – geneza, formy działalności i perspektywy*, [w:] M. Giedroń, D. Kowalewska, M. Mieczkowska (red.), *Mobilizacja i etniczność. Procesy mobilizacji mniejszości na-rodowych i etnicznych w województwie zachodniopomorskim na tle doświadczeń grup narodowościowych w innych regionach*, (Szczecin: Wydawnictwo ZAPOL): 189–200.
- Mniejszość niemiecka a nadchodzące wybory samorządowe* (12.01.2024), <https://vdg.pl/mniejszosc-niemiecka-a-nadchodzace-wybory-samorzadowe/> (27.09.2024).
- Obwieszczenie (2024/1108) Komisarza Wyborczego w Opolu I z dnia 8 kwietnia 2024 r. o wynikach wyborów do rad na obszarze województwa opolskiego, Dz. Urz. Woj. Opolskiego z 2024 r. poz. 1108.

- Obwieszczenie (2024/1109) Komisarza Wyborczego w Opolu I z dnia 8 kwietnia 2024 r. o wynikach wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast na obszarze województwa opolskiego, Dz. Urz. Woj. Opolskiego z 2024 r. poz. 1109.
- Ogiolda, K. (2024a), *Były lider mniejszości niemieckiej z nową funkcją w urzędzie marszałkowskim*, <https://opolska360.pl/norbert-rasch-byly-lider-mn-to-nowy-pelnomocnik-ds-wielokulturowosci> (10.10.2024).
- Ogiolda, K. (2024b), *Śląscy Samorządowcy pokazali program. Mają ponad 500 kandydatów*, <https://opolska360.pl/konwencja-kww-slascy-samorzadowcy-pokazali-program-i-kandydatow> (30.09.2024).
- Opiola, W., K. Czabanowska (2023), *Organizacje mniejszości niemieckiej na Opolszczyźnie ze szczególnym uwzględnieniem Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim i Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej*, [w:] M. Mazurkiewicz, A. Haas, R. Wieczorek (red.), *Colloquium Opole 2022. Obywatelstwo, tożsamość, wielokulturowość. Śląskie doświadczenia ochrony praw mniejszości narodowych* (Opole: Instytut Śląski): 71–81.
- Pierwsza sesja sejmiku województwa (7.05.2024), <https://www.opolskie.pl/2024/05/pierwsza-sesja-sejmiku-wojewodztwa/> (5.10.2024).
- Plewko, J. (2000), *Mniejszości narodowe w wymiarze lokalnym*, (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL).
- Popieliński, P. (2020), *Mniejszość niemiecka w III Rzeczypospolitej Polskiej (1989–2019) w procesie integracji ze społeczeństwem większościowym*, (Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk).
- Program wyborczy Śląskich Samorządowców na lata 2024–2029* (2024), <https://slascy-samorzadowcy.pl/wp-content/uploads/2024/03/Program-wyborczy-KWW-Slascy-Samorzadowcy.docx.pdf> (2.10.2024).
- Rosenbaum, S., G. Janusz, Z. Donath-Kasiura, J. Hassa, T. Cuber (2018), *Mniejszość niemiecka w faktach i liczbach*, (Opole: Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim).
- Rozporządzenie (2024/109) Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 2024 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, Dz. U. z 2024 r. poz. 109.
- Rusek, H. (2015), *Wielokulturowość z konfliktem w tle – Ślązacy: Naród? Narodowość? Grupa etniczna?*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 25: 121–134.
- Stańczyk, J. (1996), *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, (Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk).
- Statut Śląskiego Stowarzyszenia Samorządowego (b.d.), <http://stowarzyszenie.le-snica.pl/statut-slaskiego-stowarzyszenia-samorzadowego> (27.09.2024).
- Statut Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim (b.d.), https://skgd.pl/wp-content/uploads/2023/11/Statut-TSKN_2020_tekst_jednolity_pl.pdf (27.09.2024).

- Statut Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce (b.d.), <https://vdg.pl/wp-content/uploads/2022/09/Statut-ZNSSK-06.06.2022.pdf> (26.09.2024).
- Szczepański, A. (2021), *Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim jako przykład organizacji mniejszości niemieckiej (w kontekście polityki etnicznej III RP)*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 1: 53–69.
- Szczepański, A. (2022a), *Komitety wyborcze mniejszości niemieckiej na Śląsku Opolskim w wyborach samorządowych III RP*, [w:] P. Frączek, J. Karolczuk (red.), *Na pograniczach. Szkice naukowe o społeczeństwie, kulturze i ekonomii*, seria: Na Pograniczach Kultur i Narodów, t. 17, (Sanok: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku): 223–237.
- Szczepański, A. (2022b), *Mniejszość niemiecka na Śląsku Opolskim w wyborach parlamentarnych III RP*, „Zeszyty Naukowe Collegium Witelona” 42(1): 85–98.
- Szczepański, A. (2023), *Pojęcie bezpieczeństwa i jego typologia*, „Zeszyty Naukowe Collegium Witelona” 48(3): 27–44.
- Szmulik, B. (2012), *Zagadnienia ogólne*, [w:] M. Paździor, B. Szmulik (red.), *Instytucje bezpieczeństwa narodowego*, (Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck): 1–14.
- Szyszlak, E. (2015), *Polityka państwa a bezpieczeństwo kulturowe mniejszości narodowych. Przypadek Romów w Republice Czeskiej*, „Studia Romologica” 8: 29–42.
- Śląscy Samorządowcy zarejestrowali komitet wyborczy i rozpoczęli kampanię wyborczą (6.02.2024), <https://slascysamorzadowcy.pl/slascy-samorzadowcy-zarejestrowali-komitet-wyborczy-i-oficjalnie-rozpoczeli-kampanie-wyborcza/> (18.11.2024).
- Śląscy Samorządowcy. Taki komitet mniejszości niemieckiej wystartuje w następnych wyborach (13.12.2023), <https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleczenstwo/slascy-samorzadowcy-taki-komitet-mniejszosci-niemieckiej-wystartuje-w-nastepnych-wyborach,510737.html> (27.09.2024).
- Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe (b.d.), <http://stowarzyszenie.lesnica.pl/o-nas/> (27.09.2024).
- Świerc, K. (2024), *Wybory z przytupem*, <https://wochenblatt.pl/pl/wahlen-mit-einem-paukenschlag/> (4.10.2024).
- Tablice z ostatecznymi danymi w zakresie przynależności narodowo-etnicznej, języka używanego w domu oraz przynależności do wyznania religijnego (2021), <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/tablice-z-ostatecznymi-danymi-w-zakresie-przynaleznosci-narodowo-etnicznej-jezyka-uzywanego-w-domu-oraz-przynaleznosci-do-wyznania-religijnego,10,1.html> (25.09.2024).
- Ustawa (2005/17/141) z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Dz. U. z 2005 r. Nr 17, poz. 141.
- Zajdel, J.K. (2023), *Zagrożenie bezpieczeństwa tożsamościowego a polityka zagraniczna Prawa i Sprawiedliwości po 2015 roku*, „Securo” 10: 7–20.

- Zalewski, S. (2017), *Bezpieczeństwo polityczne państwa*, [w:] J. Pawłowski (red.), *Podstawy bezpieczeństwa narodowego (państwa). Podręcznik akademicki*, (Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej): 345–372.
- Zarząd Województwa Opolskiego wybrany (9.05.2024), <https://www.opolskie.pl/2024/05/zarzad-wojewodztwa-opolskiego-wybrany/> (5.10.2024).
- Zięba, R. (2004), *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar).
- Zięba, R. (2012), *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej” 1(86): 7–22.
- Zięba, R. (2014), *Treść i zakres pojęcia „bezpieczeństwo Polski”*, [w:] S. Wojciechowski, A. Potyrała (red.), *Bezpieczeństwo Polski. Współczesne wyzwania*, (Warszawa: Difin): 13–27.
- Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych (b.d.), <https://vdg.pl/> (26.09.2024).

